

4. Грицай І. О. Основна характеристика деяких видів неурядових правозахисних організацій / І. О. Грицай // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки : [матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 19-20 вересня 2013 р.)]. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 115 – 117.

Редька Віталій Вікторович, завідувач відділення соціально-гуманітарної роботи навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертних та криміналістичних підрозділів НАВС, кандидат юридичних наук

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН - ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Формування демократичного суспільства – це перш за все, процес суттєвих структурних реформ, кінцевою метою яких є поліпшення добробуту українського народу, який можна досягти завдяки підвищенню суспільно-політичної діяльності громадян. Дана діяльність повинна ґрунтуватись на суспільно-демократичних цінностях.

Але, якщо ми дійсно хочемо демократії, ми повинні зрозуміти, що для її досягнення необхідні радикальні зміни у свідомості громадянина. Адже демократичне суспільство вимагає для свого функціонування сформованої демократичної свідомості.

Заклики до зміни свідомості – це безглузде. Важливіше зрозуміти, а також спробувати змоделювати конкретні шляхи цих змін. Потрібні зміни не лише на рівні державної влади, але і на різних рівнях відносин між людьми (на роботі, на вулиці, в міському транспорті, тощо).

Цей процес є довготривалим, багатоетапним та віддаленим у часі, проте висвітлення цієї теми вже сьогодні займає чільне місце серед науковців, журналістів та політиків. Дана тема пронизана різноманітним підходами та оцінками до її висвітлення, політичними та ідеологічними розбіжностями.

Нашою метою є окреслення проблем, які впливають на формування політичної свідомості особистості та політичної культури громадян, що є основою їхнього сприяння правоохоронним органам.

З досвіду високо розвинутих демократичних країн ми бачимо, що активна допомога громадян у розкритті і розслідуванні злочинів несе за собою відкритий характер і вважається за честь, адже довіра до правоохоронних органів серед населення є ознакою демократичного суспільства, де закон оберігає твою честь і гідність і ти є частиною цього закону.

Ми вважаємо, що основним напрямком формування європейського демократичного суспільства в Україні є підвищення рівня політичної активності [1] (засіб захисту та обстоювання своїх прав та інтересів) серед населення і тим самим подолання політичної бездіяльності – апатії (відсутність інтересу до політичної діяльності) [2, с. 37], аномії (стан психіки людини, коли вона відчуває, що фактично політичне життя проходить мимо неї) [3, с. 177]. Стан аномії у індивіда може бути наслідком впливу об'єктивних умов політичного життя, політичної системи, політичного режиму. Воно пов'язано зі структурними відносинами панування і підкорення, присвоєння та експлуатації влади і контролю в суспільстві.

Тобто формування політичної активності у громадян є чітке усвідомлення їхнього місця у захисті своїх прав і законних інтересів. Наприклад, для свідомого громадянина поліція – це інструмент захисту їхніх прав та інтересів, що мають свій інструментарій (гласні, негласні слідчі (розшукові) дії тощо), щодо захисту прав громадян. А громадянин тим самим повинен сприяти працівникам поліції, тобто надавати необхідну допомогу.

Політична активність громадян повинна формуватись ще з дитинства, починаючи з виховання батьків та навчанням у закладах системи освіти.

Процес засвоєння індивідом упродовж життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого він належить називається *політична соціалізація*.

Політична соціалізація передбачає комплекс заходів, які готують людину до життя у сфері політики, визначають її політичну поведінку, впливають на уподобання та рішення. Високий рівень політичної соціалізації громадян є передумовою високого рівня розвитку суспільних відносин та їх стабільності [4].

Даною проблематикою займається така наука як *політична психологія*, адже психологічні і біологічні елементи (мислення, темперамент, воля, пам'ять, стан фізичного і психологічного здоров'я, стать, вік тощо) також здійснюють вплив на політичну поведінку людини [3].

Політична психологія – наука, що вивчає психологічні компоненти і феномени (ціннісні орієнтації і певні судження, які пов'язані із політикою, погляди, настрої, почуття, волю, особливі риси характеру,

потреби, мотиви, традиції та ін.), що формуються у людей в результаті соціально-політичних відносин і реалізуються в політичних діях індивідів, соціальних груп, класів, народів і націй. До сфери дослідження політичної психології входить те, як психологічні чинники допомагають визначити політичну поведінку [5]. Предмет політичної психології в цілому – це політика, як особлива людська діяльність, яка має власну структуру, суб'єкта та рушійні сили [6]. Її головне завдання полягає в аналізі психологічних механізмів політики та виробленні практичних рекомендацій з оптимального здійснення політичної діяльності на всіх її рівнях [7].

Отже, об'єкт політичної психології – політична участь, політичне лідерство, політичні цінності та настанови; мотиви, що впливають на політичну поведінку, індивідуальну, групову та масову свідомість [8].

Предметом політичної психології є внутрішні, психологічні механізми політичної поведінки суб'єктів політичної діяльності. Д. Кнутсон вважає, що предметом політичної психології є психологічні компоненти політичної поведінки людини, соціальних груп і цілих народів, дослідження яких дозволяє застосувати психологічне знання до пояснення політики [9].

Ми вважаємо, що основний вектор дослідження даної дисципліни повинен зосереджуватись на політичній сфері суспільства через вплив та взаємодію з нею психологічних компонентів.

До структури політичної психології входять: політичні потреби, інтереси, почуття, настрої, традиції.

Політична потреба – базовий елемент політичної психології, це ті потреби, задоволення яких пов'язані зі здійсненням влади. Вони можуть бути лише тим чи іншим чином стосуватись влади, а можуть виявитись безпосередньо у прагненні до її задоволення і здійснення.

Політичні інтереси – це усвідомлені політичні потреби. Залежно від відмінностей у політичних інтересах одні й ті самі явища політичного життя можуть по-різному сприйматись його учасниками, що формує відповідні політичні почуття, настрої, емоції, тощо.

На відміну від настрою, *політичні традиції* більш стійкою складовою політичної культури (це установленні норми політичної поведінки, політичні цінності, ідеї, звичаї, що передаються з покоління у покоління) [10, с. 482].

Кожній людині властиве індивідуальне ставлення до політики, її участь у політичних процесах залежить від особистісних характеристик, а також від конкретних матеріальних, соціально-культурних, політико-правових умов. Так, малоосвічена, з низькою політичною культурою людина найчастіше є простим об'єктом політичного впливу, маніпулювання з боку інших; у суспільствах з високорозвиненими демократичними засадами і нормами безпосередню участь у політичних процесах беруть значно більше людей, ніж у суспільствах з низьким рівнем демократії [11].

Політична участь – це втягнення (залучення) членів соціально-політичної спільноти в існуючі всередині неї політичні відносини і структуру влади [12]. Більш конкретно політична участь розглядається як участь громадян у певних справах держави:

- узгодження свого життя, діяльності з органами влади відповідно до основних конституційно-правових норм;
- участь у виборчих кампаніях, референдумах, формуванні представницьких органів різних рівнів – від місцевих до центральних;
- участь у демонстраціях, мітингах, пікетуваннях, інших масових політичних акціях;
- участь у діяльності політичних партій, громадських об'єднань, в інших організованих формах політичного процесу;
- безпосередня політична діяльність у формах і на посадах, пов'язаних з виконанням функцій представника влади, депутатського корпусу тощо;
- політична діяльність, яка фактично є для людини основним заняттям, джерелом її існування. Це державні діячі, лідери політичних партій, об'єднань, теоретики-ідеологи та ін.

Політична діяльність – складова соціальної діяльності, специфічна особливість якої полягає в спрямованості на реалізацію політичних інтересів суб'єктів політики і насамперед на завоювання, утримання та реалізацію влади.

У політичній діяльності вирізняють кілька типів політичної поведінки людини:

- *конформізм* пов'язаний з орієнтацією на чужу думку, погляд, підтримку будь-якої позиції. Така поведінка є відповідним пристосуванням, політичною лояльністю, позицією «як усі, так і я» [13] Людей з подібною політичною позицією активно використовують політики-маніпулятори, авантюристи, всі, хто у своїй діяльності вдається до дешевого популізму;
- *політичну індиферентність* – байдуже ставлення до політики, відчуженість від неї. Люди цього типу вважають, що їх участь у політиці безперспективна, не потрібна;
- *політичний активізм* – притаманний тим, кого реальний стан не лише в політиці, а й у суспільстві загалом абсолютно не влаштує. Люди з таким типом політичної поведінки активно

залучаються до політичного, суспільного життя, глибоко переконані, що саме завдяки їх особистій участі стан справ у суспільстві зміниться на краще. Саме з таких громадян формуються справжні політичні лідери: традиційні («як робили до нас, так робимо і ми»); легальні, або бюрократичні (лідерство посади, а не реальних дій); харизматичні (лідерство, як кажуть, від Бога, як історична необхідність).

Як вже було сказано рівень політичної активності особистості залежить від рівня її політичної свідомості.

Політична свідомість – система теоретичних і повсякденних знань, оцінок, настроїв і почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери соціальними суб'єктами – індивідами, групами, класами, спільнотами [10, с. 481].

Сучасна політика в Україні так часто змінюється, що виникає проблема у пристосуванні до цих змін особливо у простих громадян, яким все важче і важче здійснити свій вибір, вибирати свідому правильну позицію. Саме тому сьогодні громадяни стають жертвами різного роду маніпуляцій зі сторони політиків, які використовують сучасні технології.

Політична свідомість виникає, коли особистість усвідомлює свою групову належність та ідентичність, неможливість реалізації своїх групових інтересів без вступу в певні відносини з політичною владою, а також з'ясування людиною своєї належності до певних політичних позицій, усвідомлення свого громадянського статусу суб'єкта, наділеного правами, свободами, можливостями впливати на владу.

Політична свідомість формується шляхом:

- критичного осмислення соціально-політичної дійсності, поступова раціоналізація чуттєвих уявлень людей, узагальнення наявної інформації;
- усвідомлення мети партійного або політичного руху, приєднання до оцінки і норм вже сформованої громадянської поведінки;
- емоційне прилучення до віри у справедливість тих чи інших політичних ідеалів.

Стійкість форм у політичній свідомості особистості впроваджуються у його політичну культуру.

Політична культура – сукупність стійких форм політичної свідомості й поведінки, а також характеру і способів функціонування політичних інститутів у межах певної політичної системи, які виявляються в діяльності суб'єктів політичного життя суспільства [10]

Політична культура є складовою політичної системи і відіграє надзвичайно важливу роль у її функціонуванні. Вона впливає на форми, функціонування і розвиток політичних інститутів, зумовлює політичну поведінку широких мас. Стійкість і життєздатність будь-якої політичної системи залежить від ступеня відповідності її цінностей цінностям політичної культури більшості громадян.

Особливо важливу роль у функціонуванні політичної системи відіграє єдність, або однорідність, політичної культури, з якою безпосередньо пов'язана стабільність суспільства.

Тому в даній ситуації потрібно звернутись до історії нашої держави. Безумовно важливо зрозуміти, що вчора ми жили в одній державі, але сьогодні важливо зрозуміти, в якій саме державі ми жили?!

Головна ознака держави – це її *народні маси*.

Саме народні маси, не еліта є показником демократичного суспільства. Підвищення рівня життя звичайного пересічного громадянина (середнього класу) є показником рівня громадянського суспільства, що є однією з головних ознак правової держави. Народні маси – явище досить таки широке.

Народність (грецькою – *етнос*) – поняття багатопланове. Частіше за все в цей термін вкладається таке значення: *етнос* – це історична спільність людей, яка склалася на певній території та володіє стабільними особливостями мови, культури і психічного складу, а також усвідомленням своєї єдності і відмінності від інших [2, с. 300]. Народ відрізняється від племені тим, що плем'я утворене з родів на основі шлюбних і родинних зв'язків. Народи об'єднуються на основі консолідації – рівноправного об'єднання народів, інтеграції – злиття, асиміляції – поглинання одного народу іншим. На основі політико-господарського об'єднання формуються нації.

Нація – конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру [2, с. 320]. Нація може включати в себе народності, що різняться культурними особливостями (до українців належать бойки, лемки, гуцули).

Звідси бачимо, що Україна на світовій карті як незалежна держава сформувалась двадцять років тому, але її звичаї, традиції, тобто сама українська культура існують дуже давно і не змогла викоринитися навіть за умов існування тоталітарних режимів.

Отже характерними рисами політичної культури є те, що вона:

- продуктом природно-історичного розвитку суспільства, результатом колективної політичної творчості;

- має тотальний характер, за яким політичні відносини суспільства насичені політичною культурою;
- фіксує стійкі зв'язки та відносини між сторонами політичного процесу, закріплює стабільні елементи політичного досвіду;
- характеризує політичну свідомість та політичну поведінку основної маси населення;

Тому на нашу думку політична культура в Україні перебуває в стані «перехідного періоду» від тоталітарної системи до плюралістичної, що виражається у відході від ідеї комунізму до демократії.

Зі світової історії ми бачимо, що перехід від будь-якої ідеї до іншої займав не менше 50 років, а то і століття. Але це не означає, що треба ні чого не робити, а просто сидіти і чекати, коли все стане на своє місце.

Ще однією проблемою у формуванні політичної свідомості громадян є існування фрагментарного типу культури. Її існування пов'язано із наявністю у суспільстві полярих політичних субкультур та їх великою розбіжністю (Західна Україна, Східна Україна, Автономна Республіка Крим). Вона спричиняє нестабільність у суспільстві, неповагу до загальнолюдських, загальнонаціональних цінностей, інтересів та ідеалів, намагання підняти над ними регіональні, групові, партійні, що стримує прогресивні зрушення в суспільстві.

Отже, процес політичної соціалізації характеризується протистоянням двох основних тенденцій: з одного боку – зростанням суспільної потреби у розвитку політичної свідомості особи, а з іншого – відчуженням людини від державного життя та від прийняття політичних рішень. Такі тенденції спостерігаються, зазвичай, на перехідних етапах розвитку суспільства. У цьому аспекті роль школи, вчителя є визначальною, адже ранні етапи політичної соціалізації придатні для переорієнтації особи, бо її політичні знання та погляди ще не повністю трансформувалися у переконання. Як стверджують дослідники, саме дитячі та юнацькі роки є найважливішими як для соціалізації загалом, так і для політичної соціалізації, а прогалини у соціальному та політичному розвитку загрозливі для майбутнього. Тому роль педагога у політичній соціалізації особистості є надзвичайно відповідальною та вимагає тактовності й наполегливості.

Отже, підвищення рівня політичної активності серед громадян є їх сприяння у здійсненні державної влади в країні в тому числі у пріоритетних напрямках боротьби зі злочинністю і корупцією.

Можна назвати наступні риси свідомого громадянина, який вступає у політику з чітко усвідомленими інтересами, співвідносить з інтересами соціальних груп (тобто тих, з котрими він себе ідентифікує):

- сформовані ідеологічні орієнтації, які допомагають йому робити політичний вибір («окрім мене це ні хто не зробить!»);
- навчений прийнятих для суспільства «правил політичної гри», особливо терпимості та толерантності;
- готовий брати активну участь у політиці і тим самим допомагати державі боротись злочинним елементом.

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Укладачі: В. Ярмоленко, О.Сліпущко. – К. – 2001. Том 1, с. 926
2. Політологія: Підручник видання 2. За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенко, Київ «Академія» 2001
3. Социология: курс лекций. Радугин А.А., Радугин К.А. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Центр, 1999. - 160 с.
4. Почепцов Г.Г. Информационные войны. Киев: Ваклер, 2000. С. 20.
5. Ольшанский Д.В. Основы политической психологии. - Екатеринбург: «Деловая книга», 2001. - 477 с.
6. Ирхин Ю.В., Зотов В.Д., Зотова Л.В. Политология: Учебник. - М.: Юрист, 2002. – 511 с.
7. Юрій М.Ф. Політологія : Навчальний посібник - К.: Дакор, КНТ, 2006.- 416 с.
8. Политическая психология. Учебное пособие для вузов / Под общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. М.: Академический Проект, Екатеринбург.: Деловая книга, 2001. -846с.
9. Шияхтун П.П. Політологія (теорія і історія політичної науки)/ Підручник для студентів ВНЗ. К.. «Либідь», 2002 с. 573
10. Голобуцкий А. Цифровая демократия: реалии и перспективы // Электронное правительство и электронная демократия. Сборник докладов. II Международная конференция, Киев. 12 апреля 2002 г. – К., 2002. – С. 37 – 39.

11. Громадяни у пошуках інформації: українські реалії. Під ред. І. Підлуської. – К.: Агенство „Україна”, 2005. – 178 с.
12. [Большой психологический словарь](#) / под редакцией [Б. Г. Мещерякова](#) и [В. П. Зинченко](#). - 4-е издание, расширенное. - Москва: [АСТ](#), [Прайм-Еврознак](#), 2009. - 816 с.
13. Гаєвський Б.А. Сучасна українська політологія. - К., 1999.

**Свиридюк Наталія Петрівна, доцент,
докторант НАВС, кандидат
юридичних наук**

ЗАКОННІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Актуалізація проблем правового регулювання у сфері економічних відносин або здійснення економічної політики держави пов'язується із багатьма факторами об'єктивного або суб'єктивного походження, але, перш за все, із гальмуванням економічного розвитку країни, загостренням кризової ситуації, яка за висловами очільників української держави характеризується як дуже складна та навіть катастрофічна. Негативи економічного походження породжують соціально-шкідливі явища в інших сферах суспільного життя, що накладає відбиток на стан функціонування громадянського суспільства загалом. В юридичному контексті недоліки здійснення державою економічної політики виявляються у статистичних показниках криміногенної ситуації, яка, нажалі, із політичними подіями початку 2014 року в Україні погіршилася. Проте не слід вважати, що до цього періоду все було гаразд у сфері економічних відносин, де із року в рік офіційна статистика констатувала наявність таких правопорушень як приховування прибутків, несплата податків, шахрайство тощо.

Нажалі, за останні роки зусилля корумпованої державної влади вивести економічну систему України на рівень розвинутих країн світу, наблизитися до європейських стандартів у сфері виробництва та споживання найважливіших товарів і послуг виявилися марними. Більш того, зовнішній борг української держави вже давно перевищив планку 100 млрд. доларів. Складається враження, що сфера економічних відносин вийшла з області державного впливу та функціонує за своїми власними законами, не підкоряючись правилам та вимогам правового регулювання, не реагуючи на запити суспільного розвитку. За таких умов реалізація економічної політики держави є неможливою, а тому потребує повернення до правового порядку, посилення режиму законності, як шляхом використання превентивних, каральних засобів, так і засобів правового стимулювання.

Отже метою статті є висвітлення найбільш оптимальних шляхів удосконалення механізму правового регулювання у сфері здійснення економічної політики української держави, у зв'язку з чим передбачається вирішення таких пізнавальних завдань: охарактеризувати поняття принципу законності та його роль у досягненні мети правового регулювання; розкрити взаємозв'язок законності та ефективності механізму правового регулювання економічних відносин; охарактеризувати роль превентивних заходів правового впливу у протидії економічним правопорушенням.

Методологічною основою вирішення вище зазначених задач є методи статистики, моделювання, прогнозування, тлумачення використання яких дозволяє виявити тенденції та закономірності правового регулювання економічних відносин, сформулювати пропозиції щодо підвищення його ефективності.

Проблеми правового регулювання економічних відносин в Україні вже не раз ставали предметом дослідження представників правознавства, які у своїх роботах торкалися питань структури та причин економічної злочинності, шляхів її попередження, ролі держави у протидії економічним правопорушенням (В.Б. Авер'янов, О.Г.Кулик, О.Є. Користін, В.В.Козлюк, В.І. Литвиненко, В.І. Сало, Ю.Є. Черкасов, Ю.С. Шемшученко).

Окрему увагу вітчизняних правників було повернуто до проблем функціонування відносин власності, інституту відповідальності у сфері господарських відносин, захисту інтересів та прав споживачів, використання господарсько-правових засобів попередження зловживань монопольною владою на ринку, правового моделювання шляхів розвитку господарського, фінансового, банківського та бюджетного законодавства, державного контролю за економічними відносинами (Л.І. Антошкіна, Є.О. Акімов, І.Г. Андрушко, А.І. Берлач, Я.В. Билінін, Н.О. Бикадьорова, Ю.А. Заїка, С.Б. Мельник, Л.Л. Нескороджена, О.А. Старицька, Я.С. Синявська, Т.О. Шкляр та інші).

Суттєвий внесок у розробку проблематики економічного зростання України зробили також фахівці інших галузей наукового знання, чії праці стали доповненням до загальної картини економіко-правового регулювання, де предметом є сукупність особливого виду суспільних відносин, що виникають та розвиваються у зв'язку з потребами виробництва матеріальних та духовних цінностей, їх перерозподілу,